

Wim Kratsborn

Pomen mnogoterih inteligenc in glasbe za oblikovanje identitete mnogoterih izbir v hibridni družbi

Povzetek: Glasba (ustvarjanje in poslušanje) je v zadnjih desetletjih ena pglavitnih dejavnosti mladih pri oblikovanju njihove identitete. Razprava razkriva sedem področij vpliva glasbe in estetike nasploh na razvoj posameznikovega sebstva in odnosa do resničnosti: glasba kot odpiranje čutov, glasba kot znak časa, glasba kot reševanje problemov, glasba kot komunikacija, glasba kot ustvarjalnost, glasba kot predstavitev in glasba kot refleksija in povezovanje. Avtor predstavi v sklepu hipotezo o estetiki kot stični točki med sodobno družbo (hibridna, tekoča moderna) in mnogoterimi inteligencami, glasbo pa označi za manjkajoči člen med kulturo in razvojem sebstva. Predstavljena teoretska zasnova je podlaga mednarodnega projekta Evropska identiteta mnogoterih izbir, ki ponuja izvirno uporabo mnogoterih pristopov k razvoju identitete mladih v Evropi s posebnim poudarkom na glasbi. Projekt je v fazi testiranja v petih evropskih državah na celotni izobraževalni vertikali, od vrtca do univerzitetnega izobraževanja.

Gljučne besede: glasba, estetska vzgoja, razvoj identitete, mnogotere inteligence, pozna moderna.

UDK: 37.036

Izvirni znanstveni prispevek

Wim Kratsborn, School of Education, Hanze University, Groningen

Poprejšnja refleksija

Marx in Madona sta se zmotila. Ne živimo v svetu, v katerem vladajo materialne dobrine, ampak v svetu, v katerem vlada estetika. Glasba ni bila za mlade še nikoli tako pomembna. Nanje z vseh strani in neprenehoma vplivajo mediji, ki želijo nadzorovati njihova življenja od rojstva do smrti. Čeprav so odzivi mladih različni, je učinek na njihova življenja velikanski. Živimo v navzkrižnem času (Lyotard) z mnogo turbulentnosti in nepredvidljivosti. Dobrodošli v »družbi tveganja« (Ulrich Beck) in upajmo, da bo zabavno. Na naš vsakdanjik vplivajo globalizacija, prosti trg, podnebne spremembe, bolezni in migracije, v teh razmerah pa si morajo mladi izoblikovati lastno identiteto. Drugače jih bo prevzela »omrežna družba« ali »matrica«. Ali je sploh mogoče razumeti, kaj se dogaja v tem kompleksnem in kaotičnem položaju? Zakaj bi to sploh morali? Časi se spreminjajo in z njimi se bi morala spremeniti tudi orodja, s katerimi skušamo razumeti svet, v katerem živimo. V srednjem veku je bil ključ do nebes vera, v razsvetljenstvu pa ključ do resničnosti razum. Za prihodnost potrebujemo nov ključ, ključ za več vrat, ker je vrat v resničnost danes veliko. Novi ključni pojmi so fleksibilnost, večperspektivnost, izbirnost, človekove pravice, empatija in nepredvidljivost.

Kje so ramena velikanov, na katera bi stopili in bi se nam odprl dober razgled v daljavo in globino resničnosti, preteklosti in sedanosti? Velikani so lahko filozofi Immanuel Kant, Emanuel Levinas, Ad Verbrugge in Frank Ankersmit, zgodovinar Norman Davies, psiholog Howard Gardner, psihoanalitik Slavoj Žižek, ekonomist Jeremy Rifkin, sociologi Richard Sennett, Manuel Castells in Zygmunt Bauman ter muzikologa Lawrence Kramer in Roger Scruton. Pomembne so tudi moje osebne izkušnje zadnjih dvajsetih let, delo, učenje in poučevanje v evropskih projektih z učitelji, učenci in kolegi, kot sta Robi Kroflič in Henk Visser.

Kaj se dogaja? Na obzorje se vsak dan zliva sedem valov: globalizacija in omrežna družba, mnogotere inteligence in estetika; sistemsko mišljenje; omrežna generacija in digitalna revolucija; ekološke spremembe; človekove pravice; preteklost, ki ni zgodovina. Te valove je treba sinhronizirati z miselnim tokom mladih. Kako se mladi učijo učiti? Pomagati jim moramo pri oblikovanju njihove lastne »identitete mnogoterih izbir« s pomočjo mnogoterih inteligenc, estetike in človekovih pravic. Gre za odkrivanje neznanega z glasbo.

Pripravek je razdeljen na naslednje razdelke: Odraščanje v Evropi 27, ki se osredotoča na mlade in kako oblikujejo lastno identiteto; Pomen glasbe in glasba pomena, ki govori o različnih glasbenih dostopih do sebe in družbe ter aplikaciji projekta Identiteta mnogoterih izbir; tretji razdelek, Manjkajoči člen, išče odgovor na tale vprašanja:

- Ali je s pomočjo mnogoterih inteligenc mogoče vzpostaviti konkreten, neposreden in globok stik z resničnostjo v preteklosti in v sedanjosti?
- Ali bi bilo dobro z umetnostjo kot načinom bivanja oblikovati in uresničiti identiteto mnogoterih izbir mladih kot »evropske sanje«? Kakšna bi bila ob tem vloga estetike in še posebno glasbe?

Odraščanje v Evropi 27

»Ljudje imajo mnogotere identitete. Od posameznika je odvisno, kako se identificira z drugimi. Ljudje imajo izbiro.« (Guy Verhofstadt, predsednik Belgije, v mestu Trouw 2007)

Sedanjost pomeni še en ključni obrat v zgodovini. Čeprav živimo v informacijski dobi, nam primanjkuje pravih informacij. Mediji ustvarjajo hiperresničnost, ki jo mnogi ljudje zamenjujejo z resničnostjo. Enajstega septembra 2001 je tako imelo veliko Američanov težave z dožemanjem, da je to, kar so videli na televizijskih zaslonih, resničnost, saj so podobne prizore videli že mnogokrat v hollywoodskih filmih (Žižek 2002). Vse je mogoče, vendar ne kot velika zabava, ampak kot dolgčas in stres. Kot nam pove J. Baudrillard, je stik z resničnim svetom skoraj izginil, ker mediji ustvarjajo svojo sliko resničnosti. Ljudje so vse bolj odtujeni od narave in resničnosti.

Gibamo se v hibridni družbi (Bauman 1995), v množici z enako hitrostjo. To lahko občutimo, kot da se nihče ne premika in kot da se nič ne spreminja. Morda je zato toliko ljudi nostalgčnih in očaranih nad preteklostjo iz filmov in knjig, v »cherchez le temps perdu«. V tej hiperrealnosti se oblikujejo virtualni svetovi in digitalne igre, v katerih se lahko mladi transformirajo v avatarje. Ameriški otroci z elektronskimi mediji preživijo kar 5,5 ure na dan (Rifkin 2004).

Takšno je *»la condition humain«*. Vprašanje je, kaj to pomeni za mlade, ki odraščajo v Evropi? Prva dela, ki obravnavajo ta ključni obrat, so že napisana, med njimi na primer knjiga Evropske sanje avtorja Jeremyja Rifkina in Pogovor na Agori o identiteti mnogoterih izbir (Kroflič in Kratsborn 2006). »Ko govorimo o promociji gradnje identitete in še posebej moralnega razvoja, ki je vgrajen v ta proces, sploh ni možno, ne da bi vstopili v območje indoktri-

nacije. Celo teoretiki liberalne vzgoje, kot je Ammy Guttman, priznavajo, da je izobraževanje na področju moralnega razvoja brez minimalne prisile skupnih ciljev in moralnih standardov nemogoče. Mi pa za razliko od drugih projektov ne začnemo s potrebnimi strogimi moralnimi standardi, ki jih mora vsak sprejeti, ampak z občutkom, ki je odprt do vsakega individualnega položaja posameznika v medsebojno povezanem svetu razlik. Poskušamo zagotavljati priložnosti za pro-socialno vedenje in naraščajočo refleksijo konfliktov, ter možnosti za skupno življenje na osnovi aktivne strpnosti. Prizadevamo si za opolnomočenje (*'empowerment'*) vsakega individualnega položaja in osebno zavezanost (*'commitment'*) pro-socialnemu obnašanju, ki naj postaneta temelja naše identitete. Ostati moramo znotraj okvirov človekovih pravic in zagotoviti, da šibkejši 'dobro bilo bi spoštovati človekove pravice' obligacije postanejo močnejši 'moralni imperativi'.« (Kroflič in Kratsborn 2006, str. 156)

Mladi ljudje ne čakajo Evrope. Albert Camus je napisal: »Težko je postati to, kar si.« V »hibridni družbi« so mladi del subidentitet in metaidentitet kot del mnogoterih identitet. Je to mandaranča, hibrid med mandarino in pomarančo? Ali bolj kot čebula, ki jo lahko plastimo tako dolgo, da ne ostane nič. Identiteta brez identitetnega jedra nastaja takšna, kot jo dopuščajo okoliščine. Lahko pa gre za nekaj vmes: za veliko tradicionalnih družbenih vrednot, pridobljenih v otroštvu, ki se prebijajo skozi sistem, v katerem korporacije vlagajo milijarde za prepričevanje mladih, naj izoblikujejo svojo identiteto na njihovih izdelkih (Thorensen 2005).

Osrednje vprašanje je: biti ali kupiti? Porabništvo je postalo predvsem simbolna v »ekonomiji ikon«, s katero izražamo svoje preference, da bi potrdili lastno individualnost. Bistveno je vedeti, kaj je »in«. Zmeraj večja različnost in konformnost gresta z roko v roki, nepravna odločitve v »družbi tveganja« pa povzročata strah/anksioznost. Slab življenjski slog povzročata boleznin pomanjkanje spanja, zlorabo drog, samomore in dolgove. Vendar je mogoče tudi, da se samozavedajoča identiteta mladih obrne v pravo smer.

Mladi morajo najti svoj način odzivanja na veliko konfliktnih zahtev, ki prihajajo iz vseh smeri omrežne družbe. Mladi imajo različne odgovore na vprašanja sedanjosti. Lahko so aktivni ali pasivni, pozitivni ali negativni, razumni ali čustveni, individualisti ali pa usmerjeni v skupnost. Živijo v »refleksivni družbi«, kjer je treba stalno internalizirati in izbirati iz stalnega toka informacij. Tok je sestavljen iz mnogih subjektov, dejstev, interpretacij, novic, idej in mnenj, ki so si lahko tudi nasprotujoči. (Giddens 1991) Osrednje ostaja videti, razumeti in izbirati. »Izbirnost« je nova velika zgodba, ki spodbuja k »surfanju za življenjskimi stili« ali iskanju modnih trendov. Mladi so del mnogih socialnih mrež, v katerih so lahko vezi šibke ali močne (Granovetter 2004). Močne vezi so značilne v odnosu do družine in prijateljev, vse močnejše pa postajajo tudi prej šibke vezi do znancev. Mladi morajo del svoje identitete nameniti odnosu z mrežno družbo. Največji strah je izolacija in da bi kaj izpustili. Gre za vse ali nič: vstop in participacija ali izolacija (Rifkin 2004). »Avtentično sebstvo se zgublja iz obzorja v množici odnosov. Sebstvo končno preneha obstajati.« (Gergen 1991)

Druga možnost je, da se posameznik prilagodi hibridni družbi in razmerjem v njej in postane »fleksibilni človek«. Zasut z informacijami mora biti zmožen

aktivnega, kreativnega in produktivnega učenja (Sennett 2003). Moderni mladi ljudje so fragmentirani in plastični. Kot je poudaril Z. Baumann, je identiteta izid spleta med posameznikom in družbo ter resna igra iskanja ravnotežja med svobodo in varnostjo. Moški in ženske iščejo skupine, ki bi jim lahko pripadali, z gotovostjo in za zmeraj v svetu, kjer se vse drugo giba in premika, kjer ni nič gotovo. Po drugi strani pa identiteta pomeni izstopati: biti drugačen in v različnost edinstven – tako se iskanje identitete ne more izogniti ločevanju in separaciji (Kroflič 2006). Če jim to spodleti, se mnogo mladih počuti odtujene, ali pa čutijo eksistenčne strahove. So pa tudi mladi, ki nočejo biti fleksibilni, želijo, da se jih pusti na miru in želijo ostati doma pri starših. Ne želijo biti vpleteni. Marcia to opiše kot identitetni moratorij. Mladi so zmožni dejavnega raziskovanja brez posebne zavezanosti, to je iskanje bolj celostnega občutka sebstva brez zavestnih ciljev, vrednot in verovanj. Osredotočeni so na osebne, in ne na politične cilje. V inkluzivni družbi (Salamanška izjava) ima vsak pravico, da je to kar je, raznolikost pa je ena izmed značilnosti mladih v Evropi. Ti mladi izkušajo in ponotranjijo krizo »družbe tveganja« (Ulrich Beck). Nezaposlenost je na primer razumljena kot osebni, in ne družbeni problem. Mladi se ne upirajo (z ali brez razloga), saj so dolgo ekonomsko odvisni od družine, nanje pritiska izkušnja brezposelnosti in se dlje časa izobražujejo. Pripadajo vrstniškim skupinam, ki se ne zanimajo za družbena vprašanja (Fülop 2005). Heidegger je napisal, da so mladi vrženi v svet in »das Dasein«, njihova eksistenca pa je vse bolj kontingenta. Odvisni so od okoliščin iz preteklosti in sedanjosti. Da bi spremenili svet, pa je lahko dovolj že majhna skupina. Eden zadnjih posnetkov If everyone cared kanadske glasbene skupine Nickelback se konča z besedami Margareth Mead: *Nikoli ne dvomi, da lahko majhna skupina ljudi spremeni svet. Brez dvoma je to edino, kar ga je kadar koli spremenilo.*

Sodobna kultura mladih se širi po vsej Evropi, pri čemer vključuje tudi kode in vedenja. Mladi zavzeto sledijo glasbi, kot je hiphop, heavy metal, RMB, gotiko, dance ali tehno. Na performansih in glasbenih festivalih se zbira milijone mladih, učinek dogodkov pa je velikanski. Raziskava, ki jo je opravila mreža CiCe (Children Identity and Citizenship Education), je pokazala dva različna trenda: »Zdi se, da so v Evropi nasprotujoči si trendi: trendi kulturnih distinkcij ter trendi globalizacije in globalne kulture mladih.« (Fülop 2005)

Navsezadnje moramo biti zelo pazljivi, kako oblikujemo svoje mnenje o odraščanju mladih v Evropi. Resničnost je morda drugačna od naših idej in razvoj kulture mladih je lahko zelo nagel in nepredvidljiv. Dober primer je raziskava Wolfganga Lutz v Vienna Institute of Demography (VID), the International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA) in Institut für Höhere Studien (HS) o ravnotežju med evropsko in nacionalno identiteto.

V petnajstih državah povprečno 52 % starostne skupine med 15. in 25. letom zaznamuje mešanica nacionalne in globalne/evropske identitete – torej že imajo mnogotero identiteto. Tako evropsko kot nacionalno identiteto ima v Veliki Britaniji 40 % mladih, v Franciji 68 % in na Nizozemskem 59 % mladih. Koeficient je 0,48 %, kar pomeni, da ima 226 milijonov (177 milijonov v 2004) mnogotero identiteto (Lutz 2007).

Pomen glasbe in glasba pomena v projektu »Identiteta mnogoterih izbir« – sedem glasbenih vhodov do sebstva in resničnosti

»Ko ne morem govoriti, moram molčati.«
(Ludwig Wittgenstein)

V projektu Identitete mnogoterih izbir sta estetika in glasba uporabljeni kot orodje za spoznavanje sebe in resničnosti. Podajmo se na »mentalni jogging« o bistvu glasbe, saj je nujno razumeti, kako in zakaj je uporabljena v omenjenem projektu. Četudi je glasbena izkušnja navadno zelo osebna, lahko odseva, kar je Jung poimenoval »kolektivno nezavedno«, duh časa. Teodor Adorno je zapisal: »Glasba ni reprezentacijska, vendar lahko predstavlja kar koli.« (Povzeto po Scruton 1997) Glasba je temeljni kanal komuniciranja čustev, namer in pomenov, četudi je govorica vzajemno nerazumljiva. Glasba lahko v nas ustvari globoka čustva in je zelo osebna izkušnja. V nas lahko prebudi že obstoječa znanja in čustva za razumevanje sveta iz preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

Kaj je glasba? Je naraven intuitivni fenomen, ki je dejaven v treh svetovih časa, uglastitve in energije s tremi strukturami: ritma, harmonije in melodije. Je totaliteta različnih pogledov, ki so kulturno konstruirani. V projektu *Identiteta mnogoterih izbir* so štirje kvadranti Evrope ter njihove identitete »ozvočeni« prek glasbe. Glasba ima različne stile in je povezana z določenim časom, prostorom ali kulturo. Je drugačen način pripovedovanja zgodbe, ki jo vsi razumemo. Glasba je tako kot barve in zvoki, prisotna na enkratnem način. Lahko jo slišiš, a je ne moreš videti, se je dotakniti, okusiti ali vonjati (Scruton 1997).

Danes se glasba demokratizira, saj jo zmeraj bolj uporabljamo kot sredstvo oblikovanja osebne identitete, za reguliranje dnevnega počutja in vedenj. Iz našega lastnega notranjega sveta lahko gradimo namišljene svetove naših čustev. Je najbolj abstraktna umetnost, saj ne reprezentira ne objektov ne oseb. Po drugi strani je najbolj konkretna, ker ni nič drugega kot ona sama: »absolutna glasba«. (Chua 1999)

Od kod zmožnost melodije, da se zaplete v misli in zbudi celo daljni spomin, kot je ples s čudovito osebo že dolgo tega? Podoben učinek imata lahko tudi vonj in slika. Nekaj vpogleda v podobna vprašanja nam ponuja raziskava Petra Janata iz Centra za kognitivno nevroznanost v Dartmouthu. Znanje o harmoničnih odnosih z glasbo se ohranja v zgornjem sprednjem delu možganske skorje, ki je v osrednjem delu takoj za čelom. Lokacija je pomembna za številne funkcije, kot je prilagoditev informacij, ki so pomembne za občutenje sebstva ali za posredovanje med emocionalnimi in ne-emocionalnimi informacijami. Odziv možganov na posamezno skladbo je lahko vsakič rahlo drugačen. Lahko začneš plesati ali pa se smehljaš (Janata 2002).

V projektu Identitete mnogoterih izbir se trudimo glasbo uporabiti v sedmih korakih glede na faze v učnem procesu in razvoju identitete. Na vsakem koraku se osredotočamo na glasbo, ki sem jo napisal z Martine Lijkelema, ter na glasbo velikih skladateljev preteklosti in prihodnosti. Korak za korakom je to kot ples v resničnost. Glasbo je mogoče slišati na spletni strani projekta: www.europemci.com/songs.

Sedem korakov skozi glasbo je:

- glasba kot odpiranje čutov,
- glasba kot znak časa,
- glasba kot reševanje problemov,
- glasba kot komunikacija,
- glasba kot ustvarjalnost,
- glasba kot predstavitev,
- glasba kot refleksija in povezovanje.

Prvi korak: glasba kot odpiranje čutov

Glasba lahko odpira, spodbuja in aktivira čute tako, da lahko zaslišimo tudi onkraj zvoka. Pomen glasbe je v čutni percepciji (Campenhout 1999). Poslušanje Haydna te lahko ponese na konec 18. stoletja in hkrati lahko prikljče tvoje dotedanje znanje.

Moj navdih za pesem *Every day is like a thousand years* je bil posledica obiska katedrale St. Jan v Den Boschu s prijateljem. Predstavljala sva si, da je vstopil Karel Veliki. Ves svet se je začel v trenutku spreminjati v mistični srednjeveški čas skupaj z globokimi religioznimi občutki in karizmatično močjo Karla Velikega (dva meča). Ritem pesmi je ritem procesije. V istem trenutku so se besede, ritem in glasba v moji glavi preoblikovali v novo glasbo. Poslušalec lahko to glasbo dekodira. Čudovito je bilo doživeti, kako so osemletni otroci s pomočjo domišljije iz pesmi pridobili veliko informacij.

Drug primer je glasba fado. Fado pomeni usoda (latinsko *fatum*). Je izraz »saudade«, žalostnega iskanja nekoga, ki ga tam ni. Je način življenja, izražen skozi besede, glasbo in vokal pevke. Morda je povezan z velikimi portugalskimi odkritji v 15. stoletju, ko so ženske čakale in hrepenele po svojih moških. V projektu *Identiteta mnogoterih izbir v temi Migracije in mobilnost* uporabimo za odpiranje čutov za portugalsko identiteto fado, pesem *Fado curvo* pevke Marize in *Leafdesbang* frizijske pevke fada Nynke Laverman.

Glasba lahko v življenje obudi tudi neki zgodovinski dogodek. Dober primer je pesem *Thunder without frequencies*, ki govori o prvi svetovni vojni. Navdih za pesem je bil sprehod s kolegi Hugom Verkestom, Ianom Daviesem in Ottom Stoikom na pokopališču v Iepernu v Belgiji. Marca 2008 bo projekt IMI predstavljen v Iepernu med praznovanjem 90. obletnice konca prve svetovne vojne.

Šostakovičeva Leningrajska simfonija govori o uporuh proti nacističnemu režimu, ko je nemška vojska oblegala mesto. Simfonijo je avtor napisal, medtem ko so bombardirali Leningrad in je bilo mrtvih že milijon ljudi. Domoljubje, upanje, solidarnost, žalost, strah, protest in jezo je spremenil v glasbo. Iskal je glasbenike za izvajanje simfonije, vendar ni bilo veliko preživelih. V zamenu za nekaj hrane je zbral upokojene glasbenike in vojake z glasbeno izobrazbo. Simfonija je bila v Leningradu končno izvedena avgusta 1942 (Knevel 2001). Ko sem uporabil to glasbo na Pedagoški fakulteti v Groningenu, je eden izmed študentov rekel: »To je grozna glasba. Počutim se ujetega in le malo je upanja. Prosim, predvajajte drugo glasbo.«

Za oblikovanje lastne identitete tudi glasba odpira čute. »Je prenos duha časa in slušna slika nečesa, kar je globoko v nas.« (Deleuze)

Drugi korak: glasba kot znak časa

Glasba predstavlja resničen svet. »Kunst muss nicht schmücken sondern wahr sein.« (Adorno) Glasba je reprezentacija duha časa. Vsaka civilizacija ustvarja svojo glasbeno kulturo kot metamorfozo resničnosti, kakor je heroičnost Napoleona (Eroica, Beethoven), imperialistično nasilje (Wagner), revolucionarni duh šestdesetih (Like a rolling stone, Bob Dylan), hedonistična kultura mladih v devetdesetih (Smells like teen spirit, Nirvana) ali protiglobalistično gibanje (System of a down).

Glasba je nekaj posebnega. V svetu glasov stojiš drugače kot v svetu vidnega, kjer vidiš stvari v prostorskem odnosu do sebe. Glasba se hkrati na nekaj nanaša in ne nanaša. Glasovi ne režejo drug drugega na poti do ušesa kot vizualni objekti na poti do očesa. Na glasbo imamo celosten pogled ... Poslušalec lahko z metaforično premetitvijo ustvari intencionalen svet, ki ga lahko naseli in vzame za svojega (Scruton 1997). Transfer znanja z glasbo na abstraktni, globoki in ustvarjalni način je želel doseči tudi Scanner (Robin Rimbaud), angleški avantgardni glasbenik z mednarodno himno Evropa 25. Upal je, da bo poslušalec tako vsaj za minuto dobil občutek za skupnost. Scannerjeva glasba je vključena v prvo temo projekta, Identiteta.

Naslednji primer je kombinacija besed, slik in glasbe, ustvarjena v prvi knjigi malega zmaja Muja: Mu obiše Evropo. Napisala jo je Ann Katherina Isaacs, ilustrirala jo je Ursula Joell Mathers, glasbo pa sem ustvaril sam. Sprva je bila ustvarjena za otroke med 8 in 12 letom, v projektu pa jo uporabljamo tudi z otroki med 3 in 6 letom, ter mladimi med 12 in 25 letom. Glasba je brezmejna, večna in brezčasna. Glasba je medij za izraz Mujevih čustev. Poslušalca prosimo, naj posluša glasbo in ustvari svojo zgodbo in slike. V Portu so otroci na primer oblikovali drugo knjigo, Mu obiše Portugalsko. Pri četrti temi, Migracija in mobilnost, bo lutka Mu potovala v druge kvadrante. Otroci različnih kvadrantov bodo zapisovali njegova doživetja v knjižico, ki bo potovala skupaj z njim po Evropi.

Mozart je na glasbeni način v Figarovi svatbi napadel in razjzil plemstvo. Ko je Napoleon poslušal to opero, je izjavil: »Slišal sem revolucijo.« Skladatelji si včasih premislijo. Ko je Beethoven skladal Sinfonia Grande Eroice per festeggiare il sovenire di un grand Uomo (v spomin), je bila zamišljena kot junaška himna Napoleonu. Pozneje je bil Beethoven zelo razočaran nad Napoleonom, ko se je ta leta 1804 imenoval cesarja. Poln navdušenja je tudi spremljal Napoleonov poraz in Eroico preoblikoval v Wellington's Sieg in v Der glorieiche Augenblick, v poklon avstrijskemu vojvodi.

Tretji korak: glasba kot reševanje problema

Večinoma je glasba kritična in negativna kot izraz nelagodja v kulturi (Freud). Glasba pogosto brani človeštvo pred zlomom in poziva k dejanjem

(Adorno 1958). Vendar je lahko uporabljena tudi škodljivo, v prid ideologijam, kot so bile fašizem, nacionalizem, komunizem, za povečevanje njihove moči ter uničevanje nasprotnikov. V Auschwitzu je bila glasba uporabljena za poniževanje in indoktrinacijo. Z glasbo pa je mogoče kak dogodek tudi preprečiti. Ameriški ekonomist Kenneth Galbraith je pisal o aroganci velike sile ter nezavedno iskal »nasprotujočo moč«. Kadar se moč preceni čez vsako mero, je konec blizu. Zgodovina nam daje mnoge primere: padec rimskega cesarstva, francoska revolucija ali konec sovjetske zveze. Morda bodo Združene države Amerike primer prihodnosti.

Glasba Gomerja Edwina Evansa nas popelje v deževni gozd z Glasbo za prijatelje deževnega gozda ter spodbudi poslušalca, da čuti, misli in deluje. Evansova glasba je integrirana v tretjo temo projekta Dobro delo in je dober primer uporabe glasbe kot ekološko ozaveščenega dejanja v resničnosti.

Dejavni udeleženec in oblikovalec projekta Identitete mnogoterih izbir je tudi Amnesty international. Na obisku v Cambridgeu v ZDA sem pri sodelovanju v projektu Project Zero Classroom 2005 srečal Corinno, aktivistko za človekove pravice, kar je navdihnilo pesem Black Shoes. Pesem govori o depresivnem položaju aktivistov za človekove pravice v Združenih državah Amerike ter o naši odgovornosti, da vemo, kaj se dogaja, ter da ukrepamo. Naslov je nastal po pravljici Hansa Christiana Andersena z imenom Rdeči čevlji, govori pa o deklici, ki je želela rdeče čevlje za ples. Ko jih je končno dobila, je začela plesati, a se ni mogla več ustaviti.

Ko sem prisostvoval preizkusu prve teme »Identiteta« v Portu, se je zdelo, da so učenci do projekta Identiteta mnogoterih izbir bolj zadržani. Evropo so videli kot pošast, ki bo uničila njihova življenja, kot je nekoč fašizem posegel v življenja njihovih staršev. Njihov bivanjski strah je vključen v pesem It's all right.

*»It's my ID, a 'peace' of art,
Give me space for the brainwaves in my heart.
This is my ID, my human right,
It's my life and it's all right.«¹*

(Odlomek iz pesmi It's all right, Wim Kratsborn in Martine Lijkelema, www.europemci.com)

Tudi skupina Pink Floyd je probleme sedanjosti in prihodnosti glasbeno vizualizirala. Njihova glasba opozarja na prihajajoče dogodke in poziva k dejavni odgovornosti. Na albumu Animals je Roger Waters uporabil koncept Georga Orwella o ljudeh kot živalih. Ti so pes, svinja ali ovca. Na naslovnici je bila prikazana elektrarna Battersea iz Londona kot simbol stalnega človeškega dela in industrije. Roger Waters poje o Psih: »*You just keep on pretending that everyone's expendable and no one has a real friend.*«²

¹ To je moja identiteta, »košček« umetnosti.
Dajte mi prostor za miselni tok v mojem srcu.
To je moja identiteta, moja človeška pravica,
to je moje življenje in to je dobro.

² Le nadaljuješ s pretvarjanjem, da je vsakdo pogršljiv in da nihče nima pravega prijatelja.

»Svinje« so tisti, ki mislijo, da vedo, kaj je prav za vse druge. Roger Waters je menil, da je bila Margaret Thatcher ena izmed njih. »Ovce« ne vedo, za kaj gre, so miroljubna bitja, vodena v klavnico, in šele tedaj ugotovijo, kaj je narobe, in se uprejo zatiralcu (konzervativni oblasti!). V *Animals* postaneta glasba in ideja eno, ko kitare igrajo industrijsko družno, onesnaženost in odtujenost. Glasba zveni z basom, kitaro, bobni in jeznim glasom agresivno. To je bil brezčasen odziv na vse večjo blaznost pritiskov vsakdanjega življenja. Na albumu *The wall* je Roger Waters povezal berlinski zid s svojimi osebnimi problemi v psihosocialno dramo postmodernega sveta.

Pred časi je bila *Le sacre de printemps* Stravinskega opozorilo, da gredo stvari narobe in da se bliža katastrofa. Premiera je bila 1913 v Parizu in leto pozneje se je začela prva svetovna vojna. Ritem je bil stakato in glasba kaotična, grozljiva in je najavljala katastrofo. Mene je spomnila na film *Jurassic park*, kjer majhno gibanje v vodi naznani prihod dinozavrov. Na koncu *Le sacre de printemps* plesalka pleše do smrti. Občinsko je bilo pretreseno, vendar se je prva svetovna vojna začela čez leto z glasbo kot orožjem. To je bila zamisel Andréa Capeta, ko je leta 1916 svoj klavir postavil v okop blizu Nemcev. Ker so Angleži vso noč narobe igrali nemško himno, nemški vojaki niso mogli zaspati.

Med prvo svetovno vojno so vojaki dobivali iz Pariza nove pesmi, da so z njihovo pomočjo vzdržali, še posebno med boji. V tistih časih je bila večina uspešnic prav vojnih pesmi. Gurney, umetnik vojak, je šel prostovoljno v vojno. V strelskih jarkih mu zaradi kaotičnosti ni uspelo skladati in je zato prepeval priljubljene pesmi vojakov, kot sta *Hočem domov* in *Ko bo vojne konec*. Zelo popularna je bila *Časti gospoda in predaj orožje!*. Ko je končno lahko napisal nekaj pesmi, sta bili med njimi: *Celo takšen čas in Sedem travnikov*. Ko je v vojno vstopila Amerika, je v Evropo vstopila nova glasba: džez. Ni presenetljivo, da se je prva svetovna vojna imenovala »glasbena vojna«.

Četrty korak: glasba kot komunikacija

Glasba je odličen način komuniciranja. V preteklosti se je glasba različnih kultur mešala in se preoblikovala v novo glasbo. V prihodnosti bo v glasbi prehajanje kulturnih ovir zmeraj pomembnejše. Glasba je transkulturni medij za izmenjavo in integracijo, kot je zmes med arabsko in moderno glasbo ali med balkansko in rock glasbo. Dober primer nesporazuma je pesem *Ne smej se mi* latvijske skupine *Ilji*, ki govori o odnosu Rusov do Latvijcev. Glasba podaja znanje o različnih kulturah in odpira intenzivno področje človeške izmenjave, »da bi zagotovila medkulturno komunikacijo in življenje v družbah, ki se družijo« (Wieviorka 2001).

Danes se hiphop kultura širi po Evropi in vsak kvadrant ima svoj stil. Hiphop se je začel v sedemdesetih v getu New Yorka in rap je bil način petja. Je življenjski slog mladih, ki živijo na ulici, spodbuja samo izražanje z glasbo, plesom, grafične umetnosti in modo. Je tudi družbena drža s pozo »ganga«. S te perspektive je glasba včasih provokativna in Martine Lijkelema in moja pesem

Postanimo urbani (*Let's go Urban*) je vzbudila močne odzive. Nekateri v Ljubljani so rekli »to je ponaredek, saj nisi črn, mlad in iz geta«. Za tem smo prosili pravega raperja Ramsija, naj ta odziv vključi v pesem. Na Danskem nekateri niso bili zadovoljni s stavkom »Mi smo Evropejci in vsi smo zvezde«. Mislili so, da gre za zvezde v evropski zastavi. To je torej glasba kot komunikacija in orodje za komunikacijo.

Peti korak: glasba je ustvarjalnost

Glasba je lahko tudi medij ali povabilo k ustvarjanju ali predstavljanju. Pesmi Marco Polo, Vrata Istanbula in Neskončna cesta Loreene McKennit so povabila na potovanje. V Marcu Polu nas Loreena Mc Kennitt popelje na svileno kitajsko pot. V projektu Identiteta mnogoterih izbir lahko mladi sami ustvarijo svojo pot ali »odisejo« na Kitajsko v sedanosti ter se počutijo kot Marco Polo. Loreena je bila prevzeta nad pomenom Benetk kot križišča med kulturami ter nad knjigo skrivnosti o vzhodu Marca Pola.

»Ne omahujem v prepričanju, da smo vrh naših kolektivnih zgodovin in da bi moralo biti več tega, kar nas povezuje, kot tistega, kar nas ločuje.« (Loreena McKennitt, knjižica iz njenega zadnjega albuma *An Ancient Muse*)

Drug primer je glasba avantgardne skupine The Stroj, ki igra »duh Balkana« na metalne objekte in »kante za smeti«. V vzhodni Evropi in še posebno na Balkanu se razvijajo nove poti za oživitev tradicionalne glasbe in mešanje z modernimi ritmi in zvoki. Skupina Katalena iz Ljubljane igra heavy folk rock in skupina Synthesis iz Makedonije združuje tradicionalno glasbo z moderno. Gre za mešanico makedonskih ritmov, »barvo« zvoka kavale, zurle, moč bobnov in vokalnega izvajanja pevk. Pojejo o domu v V naši vasi (*Vo nashe selo*) in Ujeli so me, draga mati ... (*Me fatije, mila mamo ...*)

Šesti korak: glasba kot predstavitev

Pesem Cirkus Evropa (*Circus Europe*) (glasba Roel Smit, besedilo Wim Kratsborn) je bila za projekt Identiteta mnogoterih izbir napisana za pomoč otrokom med tretjim in enajstim letom pri predstavitvi njihove identitete. Pesem govori o različnih vlogah otrok: lev, krotilec, klovn in čarovnik, za katere navdih je bila moja vnukinja Nicky. V prvi temi Identitete igrajo otroci vloge, komunicirajo z drugimi otroki v svojem razredu in s predstavitvijo na spletni strani tudi z otroki iz drugih kvadrantov.

Navdih za pesem Ples na robu (*Dance on the borderline – The Skopje-song*) je meja med zahodnim in vzhodnim delom skopskega mosta. Pesem se začne s potresom v Skopju 1962 in se konča s človeškim potresom na Balkanu v devetdesetih. S težkimi zvoki bobnov in kitar je izražena velikanska napetost na Balkanu, uporabljeni so tudi avtentični instrumenti in glasovi. Ob koncu pesmi Nadica, mlada učiteljica iz Skopja, pleše na mostu.

Glasba včasih izpričuje zabavo in ljubezen, ključna elementa v razvoju mladostnikove identitete. Večina pesmi vsebuje pripovedi o romantični ljubezni. Različni izvajalci in glasbeniki izvajajo glasbo istega pisca glasbe, zato so si pesmi pogosto podobne po slogu, podobah in temah. Vsi albumi imajo skoraj vzorčni seznam pesmi, ki ga sestavlja pesem o razhajanju, ljubosumju in izdaji, čaščenju odnosa, zaljubljenosti itn. Na nikogar se ne sme pozabiti in nihče ni odtujen.

Tukaj je nekaj konkretnih primerov predstavitve mlade ženske z glasbo. Ljubezen kot hrepenenje: »*All I want is you, all I want is you /.../. I want you, I need you*«³ (Christina Aguilera 1999). Zadeti od ljubezni: »*Today I saw a boy, and I wondered if he noticed me, he took my breath away /.../, he smiled and I thought my heart could fly*«⁴ (Britney Spears 2000). Ljubezen kot obsedenost: »*I can't get him off my mind, and it scares me, because I've never felt this way*«⁵ (Britney Spears 2000). Ljubezen kot neobzdana pripadnost: »*When you put your hands on me, I feel ready and I lose my self-control*«⁶ (Christina Aguilera 1999).

Eden najrazvidnejših znakov razvoja je bil pojav »girl power«, fraza skupine The Spice Girls. Ženske morajo napraviti svoje, biti one same in/ali biti čezmerno izzivalne in čim bolj seksi. »*Pop glasba je sistem pomenov, ki jih mladi uporabijo za razvoj občutka sebstva in svoje identitete, pa tudi za interpretacijo informacij o prostem času, ljubezni in medosebnih odnosih.*« (Vannini 2002) Alanis Morissette je skozi svoj zavedajoč se, globok in kritičen odnos do moških in sveta, kjer ni vse osredotočeno na lepo telo, pravo nasprotje Christine Aguilere in Britney Spears.

Sedmi korak: glasba kot refleksija in integracija

Glasba pomeni tudi iskanje neznanega (Baumeister 1999). »*In jedem genuinen Kunstwerk erscheint etwas, was es nicht gibt.*« (Adorno) Pesem Anahroni krogi (*Anachrone circles*) je refleksija nečesa, kar obstaja, vendar je še nevidno.

It's in the air, and it shines like rain.

I think you didn't notice, it's coming back again.

Listen very closely, you might hear the sound.

*It's getting deeper then you guess, spinning around.*⁷

(Iz »The Musical History Tour« Wima Kratsborna in The Gathering)

³ Ti si vse, kar si želim, vse kar si želim, si ti /.../. Želim te, potrebujem te.

⁴ Danes sem videla fanta in se spraševala, če me je opazil, vzela mi je sapo /.../, nasmehnil se je in pomislila sem, da bi moje srce lahko poletelo.

⁵ Ne morem nehati misliti nanj in strah me je, saj še nikoli nisem tako čutila.

⁶ Ko se me dotakneš, sem pripravljena in povsem izgubim nadzor nad seboj.

⁷ V zraku je in se sveti kot dež.

Če še nisi opazil, prihaja nazaj.

Pozorno poslušaj, lahko slišiš zvok.

Bolj kot se ti zdi, postaja globok in se vrti.

V trilogiji *Tri barve* Krzysztofa Kieslowskega skladatelj Zbigniew Preisner popolnoma združuje glasbo in slike. Navdih za trilogijo je francoska zastava: modra (svoboda), bela (enakost) in rdeča (prijateljstvo). Je zgodba o temeljnih vrednotah sodobne družbe, pa tudi o empatiji in ljubezni. Zato v Modri »uporabi sveto pisemsko Himno o ljubezni kot libreto za Himno Evrope«. Bela je zgodba o strastni ljubezni, nepovezani s pravico, in Rdeča je zgodba o ljubezni brez empatije. Glasba je na neki način simbol, saj Julie, glavni lik in prikrita soavtorica skladbe uniči nedokončano simfonijo svojega moža, ki je bil ubit v nesreči. Ob koncu znova naveže stik s svojo preteklostjo in konča glasbo. Izkusil sem, da ta poljska trilogija veliko pomeni kolegom iz vzhodne Evrope, še posebno zaradi glasbe in njene postmoderne vizualizacije »la condition humaine«.

Drug aktualni primer je glasba angleške skupine Coldplay. Njihov zadnji album se imenuje *X & Y*. Gre za refleksijo ravnotežja med jinom in jangom. Govori o tem, kako najti ravnotežje med dobrimi in slabimi stvarmi v življenju. Glasba Coldplayev v pesmih *Speed of sound* in *Talk* odpira prostor poslušalcu kot umetniku življenja. To je nekakšna koda za komuniciranje, vizualizirana na knjižici z Baudotovo kodo (ki je sledila Morsejevi abecedi).

Manjkajoči člen

»Življenje brez glasbe bi bilo napaka.«
(Friedrich Nietzsche)

»Za večino obstaja le glasba, ki jo slišimo tako globoko, da je sploh ni slišati, vendar glasba si, dokler glasba traja.«
(T. S. Elliot)

Živimo v različnih sistemih, kot so družba, družbene skupine, razredi ali možgani. V vsakem sistemu so deli povezani in skupaj sestavljajo celoto. Kako lahko mladi z estetiko spoznavajo in spreminjajo svet ter hkrati razvijajo svojo identiteto? Estetika je jezik vzajemnega razumevanja in pomaga brati, razumeti, izraziti in delovati v svetu. (Dinvaut 2005) Kaj je manjkajoči člen med družbenim sistemom in sistemom naših možganov? Ali obstaja skupno področje za srečanje? Foucault je to opisal kot odprt prostor, med »osnovnimi kodami kulture, ki jim vlada jezik, njegovimi vzorci zaznavanja, dogovori, tehnikami, vrednotami, hierarhijo praks, ki določajo empirični red vsakega posameznika« (Foucault 2004).

Izhodiščna točka iskanja manjkajočega člena je, da je hibridno družbo s hiperrealnostjo, estetiko, gibanjem in fleksibilnostjo mogoče spoznavati in spreminjati le z mnogoterimi inteligencami, estetiko in večperspektivnim pristopom. Mladi globalni popotniki so zaposleni s sestavljanjem, razstavljanjem in preoblikovanjem svojih identitet. Tisti, ki pišejo o kulturi, imenujejo to hibridizacija in tiste, ki to izvajajo, označujejo za kulturne hibride. Osvobojeni so lokalnih vezi in brez težav potujejo po mreži kibernetičnih povezav. To je proces mešanja, pa tudi ločevanja. Hibridizacija je izraz avtonomije, neodvisnosti, ki

jim, upajmo, sledijo tudi suverene prakse. Dejstvo, da nekateri ob tem izpadejo, prispeva k večji prepričljivosti in trajnosti izraza. (Bauman 1995)

Glasba kot konkreten, globok in neposreden stik z resničnostjo je bistvena za razumevanje hibridne resničnosti in kulturnih hibridov. Lawrence Kramer je zapisal, da je glasbeni pomen sestavljen iz posebnega medsebojnega vplivanja med glasbenim doživetjem ter kontekstom. Ta proces je nastajanje modusov in modelov subjektivnosti, ki jo glasba prenese v poslušalčev občutek sebstva (Kramer 2002). V hibridni družbi izginemo v brezčasnem »prostoru tokov« (Castells 1996). Sistem ustvarja naše želje, potrebe in sanje, ki so lahko zadovoljene le v tehnološkem biotopu. Hočemo gledati televizijo, klicati mobilno, deskati po medmrežju, pošiljati elektronska sporočila ali obiskati diznilend. Vendar problem ni v moderni tehnologiji, ampak v nekakšni »sferični moči«, ki nas je prevzela in vrgla v razdor, prekinitve osebnih stikov »iz oči v oči«. Kljub temu imamo izbiro, da delujemo pozitivno ali negativno in upravljamo ta kaos. Primer »sferične moči je bil v zgodovini fašizem, danes sta to terorizem in radikalni fundamentalizem. Od C. Junga naprej vemo za arhetipsko strukturo duše (Jung 1970). Manifestira se v Wagnerjevih in Goethejevih stvaritvah, ter danes v Marilyn Mansonu, Gospodarju prstanov, Gladiatorju in Matrici. Iz te perspektive je bistveno, da je glasba odnos med avtonomijo in kontingentnostjo. »Avtonomija je stvar univerzalnosti in sublimne transcendence specifičnega pomena. Kontingentnost pomeni zgodovinsko konkretnost in jasno konstrukcijo specifičnega pomena.« (Kramer 2002)

Projekt Identiteta mnogoterih izbir poruši distanco, ki se vzpostavi z vizualnim, tako da omogoči občutek neposrednosti ter občutenje sebstva. Pomembno je spoznanje, da napetost med avtonomijo in kontingenco izhaja iz vnaprejšnje dvoznačnosti glasbe. Tako kot Wittgensteinova figura, ki jo lahko vidiš kot raco ali kot zajca, vendar ne kot oboje hkrati.

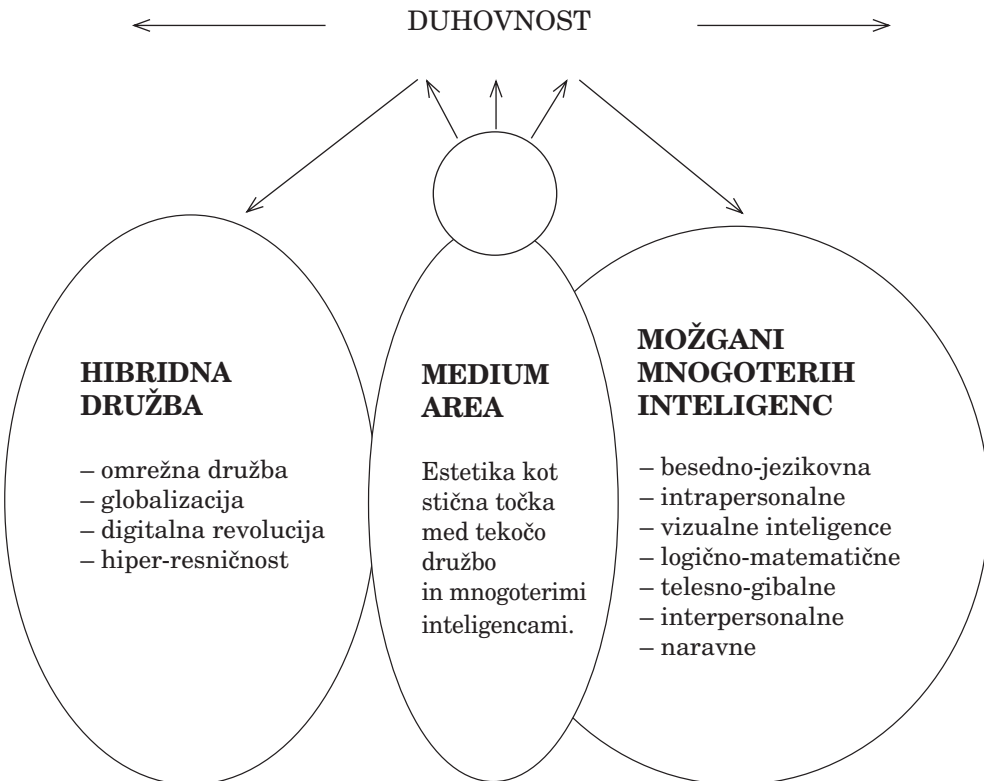
Gre za vzajemno vplivanje med glasbenim doživetjem ter kontekstom, ki ga glasba ponese v poslušalčev občutek sebstva. Glasba je izjemno subjektivna, saj pomeni globoko integracijo resničnosti v osebi. Glasba odseva kontekst in resničnost skozi različne dogodke, osebe, objekte, ideje, čustva, kulture, norme in vrednote ter v možganih sproži posebno mešanico mnogoterih inteligenc. Točka srečanja je presečno področje. Glede na osebo in kontekst je glasba zmes besedno-jezikovne, intrapersonalne in vizualne inteligence in kdaj drugič logično-matematične, telesnogibalne, interpersonalne in naravne inteligence. »*Let it flow, let it blossom, let it grow,*«⁸ je pel Eric Clapton.

Relativna moč mnogoterih inteligenc se med posamezniki razlikuje in dobro ustreza estetiki in glasbi kot »utelešenju subjektivnega življenja«, zunanjemu prikazu notranje narave (Langer 1957). Glasba zapolni vrzeli, ki jih za seboj pusti komunikacija, ki temelji na dominantnem modelu znanja naravoslovne znanosti zahodne kulture. Manjkajoči člen je torej glasba, pomešana s tako rekoč čimer koli: besedami, slikami, gibanjem, pripovedjo, dejanjem, pitjem, seksom in smrtjo. Glasba drugim stvarjem dodaja vrednost z dodajanjem sebe,

⁸ Pusti, da teče, cveti, da raste.

a sama ničesar ne izgubi, ko se od njih oddalji. Glasba oživi, kadar je z nečim povezana, briše meje med umetnostjo, stvarstvom in družbo. Glasba prebuja kot zvočna manifestacija življenja (Kramer 2002)

Vizualizacija takega razmišljanja je grafični prikaz: Metuljev dotik. Kadar se krila stikajo, ima posameznik neposredni stik z resničnostjo. Ali je to »Gesamtkunstwerk« Richarda Wagnerja? Četudi je glasba abstraktna, je najintimnejša od vseh umetnosti. Je tudi vizualizacija tega, kar je Gustav Mahler poimenoval »die Panlautigkeit der Wirklichkeit« ali zvok resničnosti (Baumeister 1999). Glasba ima opraviti tudi s prostorom. Da bi jo slišali, moramo nekje biti, in glasba vedno od nekdo prihaja. Skozi ta »prostorski učinek« se lahko premikam po zvoku, po prostoru zvoka in prostoru človeškega delovanja. Svetu zvoka ne moremo pripadati enako kot pripadamo svetu vidnega. Pred mano visi slika, in ne glasba. Hkrati slika ustvarja prostorskost, ki jo lahko celostno opazujem. Drug vidik je, da se deli glasbe ne morejo skriti en za drugim, kot je mogoče v sliki. V nasprotju s slikanjem je glasba povezana z gibanjem, večinoma počasnim gibanjem. V diagramu je prikazan proces stalne vključenosti kot refleksija »hibridne družbe«.

Slika 1: Grafični prikaz Metuljev dotik

Umetnost in še posebno glasba kot način odpiranja čutov omogoča kritično obravnavo resničnosti ter je sredstvo komuniciranja in dober medij pri povezovanju kultur, ki sočasno krepi posameznikovo reflektivno zavest (Kroflič 2006). Morda je odveč povedati, da imajo tudi pesem, dramska igra, zgodba, slika, risba ali kip kot estetika podoben učinek.

Filozof Kant poda primer doživetja vstopanja v cerkev svetega Petra v Rimu. Gledalec je povsem prevzet in v zadregi. Ima »občutek nezmožnosti imaginacije« (Baumeister 1999). Dimenziji časa in prostora izgineta. Kant meni, da se v takem trenutku vzbudijo jezikovno znanje, slike in morda pogovori. Sam imam podobno izkušnjo, ko sem bil na Agori v Atenah z Robijem Krofličem in sva govorila o konceptu projekta. Elementi resničnosti in mnogoterih inteligenc so se srečali v odprtem prostoru. Frank Ankersmit to poimenuje »sublimno zgodovinsko znanje«. Zgodovinska izkušnja je odzven, ki ga ima za zgodovinarja, katerega um je bil zapisan v istem tonovskem načinu, glasba iz preteklosti, njeno razpoloženje (tonska slika) in čustva. Ta izkušnja je kot Janusova glava, saj izvira iz nečesa zunaj nas in hkrati iz izkušnje sebstva (Ankersmit 2005).

Obstaja še en razlog, zakaj »metuljev dotik« deluje. Živimo v virtualnem biotopu: tehnološko-ekonomskem sistemu, ki mu vlada trgovanje, denar in moč. Morda, ne da bi vedeli, smo povezani v mrežo v kompleksen tehnološki sistem. Teorija kaosa je prenesena v resničnost s kolonizacijo posameznika v in prek omrežne družbe. Sistem je kot virtualni svet, inkorporiran v nas, in mi smo baterije sistema. Počutimo se svobodne, vendar smo raz-osebljeni, pregnani proč od sebe (Verbrugge 2004). Projekt Identiteta mnogoterih izbir pomeni priložnost, da z estetiko napolnimo baterije in celo vplivamo na sistem.

Če povzamem: kadar uporabljamo estetiko, še posebno glasbo, ima to veliko dobrih učinkov:

Širi zmožnost empatije, ker vzpostavlja horizontalen stik z dogodki, osebami in problemi, s katerimi se mladi še niso srečali, ob tem pa empatijo pogloblja in ostri. (Nussbaum 1990)

1. Je pristna izkušnja resničnosti kot »/.../ košček 'zamrznjene' potencialne komunikacije« (Taylor 1989).
2. Spodbuja kognitivni razvoj.
3. Spodbuja družbeno interakcijo v skupnosti in ustvarja občutek identitete skupnosti.
4. Pomeni osebni izraz čustev skupnosti ali kot je v pesmi Rešilna bilka (The final straw) napisal Michael Stipe: »I know I'm not alone«.⁹
5. Je opolnomočenje kolektivnega angažmaja. Skupina System of a down ustvarja na svojem albumu Toxicity glasbo o onesnaženju, njihovo dejavnost pa koordinira Greenpeace.
6. Je ustvarjalen, prožen in dejaven način oblikovanja identitete mnogoterih izbir.

Obstaja torej več estetskih vezi med sebstvom in resničnostjo. Raziskava Youth Music Omnibus Survey 2006 je pokazala, da 91 odstotkov mladih v Veliki

⁹ Vem, da nisem sam.

Britaniji rado posluša glasbo, in to je dobra iztočnica. Druga raziskava, *Music in Europe*, ki jo je izvedla European Music Office leta 1996, prav tako kaže pomen glasbe za mlade. V prihodnosti bo glasba prav tako pomembna, kot je bila v preteklih desetletjih. Vprašanje je, ali je ta »posebni odnos« posledica zgodovinsko specifičnih kulturnih in demografskih dejavnikov (ekonomska rast v obdobju ekspanzije pop kulture), ki so v veliki meri vodili njihovo smer v šestdesetih letih dvajsetega stoletja?

Naj se končno posvetim prihodnosti. Za mlade je pomembno, da imajo cilj, in to so »evropske sanje« o inkluzivnosti, raznolikosti, kakovosti življenja, sprostivni, trajnosti, univerzalnih človekovih pravicah, pravicah narave in miru na zemlji (Rifkin 2005). Gibalo v ozadju večnega odrešenja je bila vera, za materialnim napredkom razum in za globalno zavestjo empatija. Te nove evropske sanje je vredno živeti v svetu mnogoterih prostorov in časov. Stavek Richarda Rortya ustreza: »Če poskušaš zgraditi zgradbo /.../, si zgradba ti.« (Rorty 1989) Mladi ljudje lahko postanejo umetniki življenja in si ustvarijo svojo umetnost – življenja, osebni življenjski slog resnične zavezanosti v dobrih in slabih časih. Želijo postati močne, prožne, odprte, aktivne in ustvarjalne osebnosti z identiteto mnogoterih izbir. Ne pustijo se slepiti sloganom, kot je citirani slogan iz Grolsheve reklame: »There's only one style. Your own style.« Filozofija umetnosti življenja je zasebno iskanje, saj univerzalne vrednote in cilji sami na sebi ne obstajajo (Dohmen 2007). To ni bleščeč življenjski stil, kjer vladata le sreča in veselje, ampak lastni odnos do univerzalnih kod ali človekovih pravic. Je kompleksna, zavestna »never ending road« (Loreena McKennitt), s svojimi vrednotami, izrazom, ohranjanjem moči in prožnostjo.

Identiteta mnogoterih izbir je umetnost življenja v prostoru, času in duhu, je »hiper-realnost« in/li navidezna realnost. To je prožni človek (Sennett 2003). Zygmunt Bauman je zapisal, da svoboda izbire navduši, a povzroča tudi napetost. Postmoderna oseba si želi kratkih razmerij brez dolgoročne zavezanosti, brez vezanosti na določene prostore ali na en poklic in brez zvestobe komur koli. (Bauman 1995) Raziskave v Sloveniji kažejo na premik od materialističnih, v kariero usmerjenih vrednot k bolj osebnim in postmaterialističnim vrednotam. (Ule 2004) Gre za evropske sanje nasproti ameriškim sanjam in dejaven odziv na pomanjkanje varnosti v Beckovi družbi tveganja ali Baumanovi hibridni družbi.

Avtorji raziskav o mladini rezultate interpretirajo takole:

Mladi postajajo zelo občutljivi za temeljna vprašanja morale življenja, to pa se izraža v prizadevanju za osebno iskrenost in osebnostni razvoj.

1. Zdi se, da se mladi vračajo v zavetje podaljšanega otroštva, iz katerega so pobegnili v šestdesetih in devetdesetih (Ule 2004).

To je tudi kontekst projekta Identiteta mnogoterih izbir: naučiti mlade pridobiti pravo znanje, misliti sistemsko, komunicirati z drugimi, reševati probleme, biti ustvarjalen ter braniti človekove pravice in pravice narave. Je vodnik po hibridni družbi ter vsebuje teme, informacije, slike, navodila, estetiko in veliko glasbe. Cilj je mladim pustiti, da oblikujejo svojo kulturno zmes, kot je »urbano« v velikih nizozemskih mestih. Mladi uporabijo besede drug drugega

in v disku skupaj plešejo na glasbo drug drugega. Mladostnik iz Ljubljane je napisal: *Kaj mi pomeni projekt Identiteta mnogoterih izbor? Predstavljam si, da smo vsi del neke velike celote. Vsak izmed nas ima svojo vlogo v družini, šoli in družbi in ta posebnost je pomembna, da ta celota deluje.* Del projekta je torej tudi občutek pripadnosti.

Bistveno je povezovati osebni spoštljivi odnos z razvojem etične zavesti in slediti trem korakom razvoja odgovornosti ter njihovega vpliva na zrelo etično zavest:

- razvoju odnosne odgovora-zmožnosti in normativne naravnosti k pro-socialnim dejavnostim;
- razvoju občutka spoštovanja do konkretne osebe (in njenega obličja), oziroma, kot to poimenuje H. Gardner, razvoju spoštljivega uma;
- razvoju zavedanja etičnih načel in humanističnih zahtev, ki zadevajo človekove pravice in ekološke vrednote, ter učenju, kako jih uporabiti kot podlago demokratičnega dogovarjanja in reševanja medosebnih konfliktov (Kroflič 2007).

Wittgenstein je imel prav: »Estetika in etika sta eno«.

Prevedla: Vida Vončina

Literatura

- Adorno, T. (1947, 1997). *Dialektik der Aufklärung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Adorno, T. (1958, 2003). *Philosophie der Neuen Musik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Adorno, T. (1960). *Beethoven. Philosophie der Musik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Adorno, T. (1960). *Mahler. Eine musikalische Pysiognomik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Ankersmit, F. (2005). *The sublime historical experience*. Stanford: Stanford University Press.
- Bauman, Z. (1995). *Life in fragments*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Baumeister, T. (1999). *The philosophy and the arts*. Damon.
- Beck, U. (1994). *Risk society: Towards a new modernity*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage.
- Campenhout, H. van, (1999). *Metamorfose. A philosophy of music*. Leende: Damon.
- Castells, M. (1996). *Information Age: Economy, Society and Culture. Št. 1: The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Chua, D. K. L. (1999). *Absolute Music and the Construction of Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dinvaut, A., Bak, H., Sinnige, A., Kratsborn, W. (2005). *Aesthetics make sense. Guidelines for aesthetics and arts in citizenship education*. London UK: CiCe.
- Dohmen, J. (2007). *Tegen de onverschilligheid*. Amsterdam: Ambon.
- Fischer, H. (2000). *The First Sex*. Amsterdam: Contact.

- Fulop, M., Ross, A. (2005). *Growing Up in Europe Today: developing identities among adolescents*. Stoke-on-Trent: Trentham Books.
- Gardner, H. (1993). *Multiple intelligences: The theory and practice*. New York: Basis Books.
- Gardner, H. (2007). *Five minds for the future*. New York: Harvard Business School Press.
- Gardner, H., Csikszentmihalyi, M., Damon, W. (2001). *Good work*. New York: Basic books.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-identity. Self and Society in the late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Gergen, K. (1991). *The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary Life*. New York: Basic Books.
- Halman, I., Luijckx, R., Zundert van M. (2005). *Atlas of European Values*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Hofstede, G. (1995). *Managing Change Across Corporate Cultures*. Amsterdam: Contact.
- Janata, P. (2002). *Melodies in your mind*. Dartmouth: College Office of Public Affairs.
- Jung, C. (1955). *Archetype and unconsciousness*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Knevel, P., Brugh, M. van der (2001). *Music, war and peace*. Thoth Bussum.
- Kramer, L. (2002). *Musical meaning*. Berkeley: University of California Press.
- Kroflič, R. (2006). *Personal Identity between Universality and Contingency (As European do I remain Slovene?)*, Eighth European Conference: Citizenship Education: Europe and the World (Teaching European and Global Citizenship). Riga: Latvijas Universitāte. www.europemci.com/backgroundinformation.
- Kroflič, R. in Kratsborn, W. (2006). »Razprava na Agori« o identiteti mnogoterih izbir. Evropa – strpnost ali sožitje? *Revija* 2000, št. 186–188. Glej tudi: www.europemci.com/backgroundinformation.
- Kroflič, R. (2007). Vzgoja za odgovornost onkraj razsvetljenske paradigme: od razvoja odgovora-zmožnosti k spoštljivemu odnosu in razvoju etične zavesti. *Sodobna pedagogika*, 58, posebna izd., str. 56–71.
- Langer, S. (1957). *Problems of Art*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Lutz (2007). Population development enlarges European identity in time. *Demos* 23.
- Nussbaum, M. (1990). *Cultivating Humanity: A Classical Defence of Reform in Liberal Education*. Cambridge: Harvard University Press, Cambridge MA.
- Rifkin, J. (2004). *The European Dream. How Europe's vision of the future is quietly eclipsing the American dream*. New York: Penguin Group.
- Rorty, R. (1989). *Contingency, Irony and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scruton, R. (1997). *The aesthetics of music*. New York: Oxford University Press.
- Sennett, R. (2003). *Respect: The Welfare State, Inequality and the city*. Harmondsworth: Penguin.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the self. The Making of Modern Identity*. Cambridge: Harvard University Press, Cambridge MA.
- Thoresen, W. (2005). *Growing up in Europe Today. European Issues in Children's Identity and Citizenship* 6. Fulop, M., Ross, A. (ur.). Stoke on Trent, Trentham Books.
- Ule, M. (2004). Nove vrednote za novo tisočletje. Spremembe življenjskih in vrednotnih orientacij mladi v Sloveniji. *Teorija in praksa*, št. 1–2, str. 352–360.

- Vannini, P., Myers, M. (2002). Crazy About You: Reflections on the Meanings of Contemporary Teen Pop Music. *Electric Journal of Sociology*. http://www.sociology.org/content/vol006.002/vannini_myers.html.
- Verbrugge, A. (2004). *Tijd van onbehagen*. Amsterdam: Sun.
- Wieviorka, M. (2001). *La difference*. Paris: Balland Voix et Regards.
- Žižek, S. (2002). *Welcome to the desert of the real*. London: Verso.

KRATSBORN Wim

THE SIGNIFICANCE OF MULTIPLE INTELLIGENCES AND MUSIC FOR FORMING AN IDENTITY OF MULTIPLE CHOICES IN A HYBRID SOCIETY

Abstract: In recent decades, music (its creation and listening) has been one of the main activities of young people in the formation of their identity. The contribution reveals seven areas of the influence of music and aesthetics in general on the development of an individual's self and their relation to reality: music as opening of the senses, music as a sign of the times, music as resolving problems, music as communication, music as creativity, music as a presentation, and music as a reflection and connecting. In the conclusion, the author presents the hypothesis about aesthetics as being a meeting point between contemporary society (hybrid, current modernism) and multiple intelligences, and identifies music as the missing link between culture and development of the self. The presented theoretical concept is the basis for the international project European Identity of Multiple Choices, which offers the original use of multiple approaches to the development of the identity of young people in Europe, with a special emphasis on music. The project is in the testing stage in five European countries at all levels of education, from kindergarten to university education.

Key words: music, aesthetic education, identity development, multiple intelligences, late modernism.